

ДО 170-РІЧЧЯ НАРОДЖЕННЯ ТОМАША ГАРРІГА МАСАРИКА

УДК 94«1914/1918»:32(437)Масарик+94(=162.4)(73)

DOI: 10.32626/2309-2262.2020-8.126-147

Іван Боровець

(Кам'янець-Подільський)

Т. Г. МАСАРИК ТА СЛОВАЦЬКІ ЕМІГРАНТИ В США (1914-1918 рр.)

У статті поданий комплексний аналіз взаємин Т. Г. Масарика з провідними репрезентантами словацьких емігрантів у США в період Першої світової війни. Окреслено диференціацію в середовищі Словацької Ліги щодо бачення ролі й місця словаків у планованій Масариком державі. Простежено розвиток їх співпраці. Перші контакти були налагоджені за посередництва американських чехів. Надалі політичний діалог розвивався через листування та візити повноважних представників Масарика та Словацької Ліги. Особлива увага приділена безпосередній взаємодії під час перебування Масарика в США (травень-листопад 1918 р.) та історичним обставинам виникнення Піттсбурзької чесько-словацької декларації.

Ключові слова: Т. Г. Масарик, американські словаки, Словацька Ліга, Чеські Національні Збори, чехословакісти, католики, федерація, сейм.

Взаємодія Т. Г. Масарика як чеського лідера закордонного руху Опору в роки Першої світової війни з представницькими організаціями словацьких емігрантів та їх очільниками в США була вагомим складовим тривалого й складного процесу визрівання політичного проекту створення спільної держави чехів та словаків.

У працях радянських, сучасних українських і російських науковців дане питання не стало предметом уваги окремого дослідницького сюжету. Відтак, базою для створення розвідки стали праці словацьких (М. Геттінг, М. Доброткова, М. Крайчовіч, Ш. Куцїк, Р. Летц, С. Міхалек, М. Пекнік, К. Сідор, М. Столарік, Е. Якешова) та чеських (Я. Вацулік, Я. Рихлік) істориків й опубліковані джерела (мемуари, листування, офіційна документація). Метою статті є комплексне ознайомлення з проблемою вітчизняних науковців, насамперед фахівців з богемістики та словакістики, а також висловлення авторських міркувань, оцінок та інтерпретацій різних її аспектів.

У зв'язку з розширенням на рубежі XIX-XX ст. еміграції з Центрально-Східної Європи за океан, у США сформувалася

значна (з огляду на загальну тогочасну чисельність словаків) словацька національна громада, яка станом на 1914 р. нараховувала близько 620 тис. осіб¹. 27 травня 1907 р. у Клівленді (штат Огайо) 10 тис. словаків-емігрантів – представників організацій, союзів, газет, міст та містечок на Національному Конгресі проголосили створення Словацької Ліги (СЛ) в Америці². Надалі вона утвердилася як провідна громадсько-політична організація словаків у США.

10 вересня 1914 р. СЛ оприлюднила Меморандум (у перекладі також англійською, німецькою, французькою, угорською та російською мовами), в якому було задекларовано політичну мету в умовах розгортання Першої світової війни: «Вимагаємо цілковитого самоврядування та вільного самовизначення словацької нації у політичній, економічній, культурній сферах»³. Документ проголошено від імені не лише СЛ, але й 23 словацьких журналів, 20 інших організацій та 96 активістів словацької еміграції в США⁴. Цією заявою словаки навіть випередили чеську еміграцію в США, яка подібні кроки здійснила пізніше.

14 листопада 1914 р. голова СЛ А. Філкорт надіслав текст Меморандуму провідному юристу з чехів-емігрантів Т. Чапеківі. Той висловив жаль, що у ньому не йшлося про спорідненість чехів та словаків⁵. Слід підкреслити, що лідер нью-йоркського угруповання словацьких емігрантів М. Геттінг дійсно прагнув внести до тексту Меморандуму тезу про політичне об'єднання словаків та чехів, але дана пропозиція не знайшла порозуміння у інших лідерів СЛ⁶.

Відтак, окреслилася дискусія всередині СЛ. Чехофільські угруповання у Нью-Йорку та Чикаго продовжували лобіювати свою позицію, а консервативно-католицькі осередки у Клівленді та Піттсбургу були більш обережними щодо чехословацької ідеї.

На рубежі 1914-1915 рр. в Парижі прихильниками чехословацького руху планувався конгрес. Тому, для демонстрації солідарності, осередок СЛ у Нью-Йорку 5 грудня 1914 р. ініціював комітетське засідання організації Політичне об'єднання словаків, на якому був прийнятий «Заклик» до всіх словаків та їх організацій в Америці. У ньому вказувалося: «вимагаємо політичного об'єднання з чехами, тому що віримо, що чеська нація буде поважати наші прагнення та самобутній розвиток»⁷. Центральне керівництво СЛ, однак, зволікало із визнанням «Заклику» офіційним додатком до Меморандуму.

Симпатії чехофілів особисто до Масарика знайшли вираження у середині квітня 1915 р., коли у Нью-Йорку було влаштовано культурно-пропагандистську акцію «російський базар», на якому чехи та словаки представляли свої культури спільно. За оцінкою М. Геттінга «ми переконалися, що в росіян немає тих слов'янського порозуміння й братерської прив'язаності, з якими ми до них тягнулися... Т. Г. Масарик каже правду – не варто чекати порятунку з Росії»⁸.

Для Т. Г. Масарика співпраця з американськими словаками бачилася вельми необхідною. Він планував включення території Словаччини до відродженої чеської держави. Щодо цього не могли висловитися власне словацькі діячі у Транслейтанії в умовах переслідувань угорської влади та декларованої тактики політичної пасивності. Позиція ж американських словаків мала значну вагу на міжнародній арені, яку Масарик заповнявся переконати у слушності свого політичного проєкту.

При цьому набували актуальності теоретичні аспекти про принципи чесько-словацької взаємодії в рамках спільної визвольної акції. На важливості врахування словацького фактору наголошував і відомий лобіст ідей Масарика в Європі, британський історик-славіст та громадський діяч Р. Сеттон-Ватсон. У 1915 р. в посланні до Масарика він наголошував: «Я звернув увагу, що словаків неможливо ігнорувати й небезпечно буде їх розглядати нерівноправними... Він погодився з моєю думкою як єдино можливою й першим питанням наразі є використання дефісу при написанні чехи та словаки»⁹.

VIII-ий конгрес СА, що відбувся у Пітсбургу 22 лютого 1915 р., своєю офіційною резолюцією ще не згадує проєкт державного союзу з чехами¹⁰. Але у новій версії Меморандуму СА у цьому ж році варіант об'єднання з чехами розглядався вже як одна з можливих альтернатив: «1) Коли після війни будуть встановлюватися нові кордони в Європі, вимагатимемо цілковитої самостійності Словаччини. 2) Якщо перший пункт не реалізується, тоді вимагатимемо автономію у самостійній угорській державі. 3) Якщо держави Антанти будуть не в змозі вирішити питання згідно першого та другого пунктів, то словаки хочуть приєднатися до самостійної чеської держави на основі цілковитої автономії»¹¹.

Тим часом активізувалися американські чехи. У серпні 1914 р. один з їх лідерів Е. Воска таємно зустрівся з Масариком у Празі, а у вересні того ж року прибув до Нью-Йорка з його дорученням об'єднати та спрямувати чеський рух у США. Налагоджувати співпрацю зі словаками був уповноважений вище згадуваний Т. Чапек¹². Відтак, на першій конференції Чеських Національних Зборів (ЧНЗ) в США 13-14 березня 1915 р. у Клівленді була сформульована резолюція про «щирі симпатії до визвольних прагнень словацької нації та утримання контактів з братами словаками»¹³. Голова СА А. Маматей в цей час листувався з чеськими лідерами, зокрема з Е. Воском, який вже налагодив безпосередню взаємодію з рухом Опору, організованим навколо Масарика¹⁴.

Упродовж наступних місяців відбувалися переговори між Словацькою Лігою та Чеськими Національними зборами про спільну платформу політичної взаємодії. Каменем спотикання була візія американськими чехами словаків як відділеної політичним кордоном гілки чеської нації та словацької участі як неясного

додатку до власне чеської визвольної акції¹⁵. Зрештою була підписана чесько-словацька Клівлендська угода 22 жовтня 1915 р. про планування федеративної держави¹⁶. Очевидно, за взірця було взято модель власне США й мали бути утворені сполучені чесько-словацькі штати¹⁷. Секретар СЛ І. Дакснер прокоментував подію таким чином: «Так, геть від угорців, але не під чехів, а до чехів»¹⁸. Тобто шлях до тіснішої співпраці був відкритий.

Український історик О. Кравчук відзначає, що Масарик був інформований і погодився з Клівлендською угодою¹⁹. Конкретизуємо, що йшла мова не лише про пасивну згоду, але й власну ініціативу політики²⁰. Ще в серпні 1915 р. до Америки за уповноваженням Масарика та свого брата Едварда Бенеша прибув Войта Бенеш. Він закликав лідерів ЧНЗ активізувати контакти й кооперацію з американськими словаками²¹. Себто Клівлендську угоду можна вважати у великій мірі плодом масариківської дипломатії в інтересах популяризації свого політичного проєкту. Саме його спонукою, на наш погляд, пояснюється організаційна ініціатива американських чехів. Секретар ЧНЗ Й. Тврзіцки надіслав керівництву СЛ проєкт угоди й запросив його на спільну конференцію до Клівленду²².

Про старт позитивної співпраці свідчить негайна привітальна телеграма А. Маматея на адресу Масарика, що одночасно була й першим офіційним контактом американських словаків з майбутнім чехословацьким президентом. Не зайвим буде зауважити, що голова СЛ зробив це на прохання Й. Тврзіцкого. У листі до нього від 10 жовтня 1915 р. останній писав: «Ви б велими посприяли справі, якби послали телеграму прем'єр-міністру Асквіту та Масарику до Лондона. У вівторок професор читатиме у лондонському університеті лекцію на тему «Проблема малих націй та європейська криза». Прем'єр-міністр буде почесним гостем (*Асквіт на лекцію не прийшов, натомість був присутній працівник Foreign Office лорд Роберт Сесіл – І. Б.*). Це буде для нас, чехів та словаків, своєрідним офіційним визнанням... і найкращим провісником чехословацької співпраці»²³.

У тексті телеграми А. Маматея читаємо: «Королівський коледж. Лондон. Сердечно Вас вітаємо та зичимо великого успіху у Ваших лекціях, в яких, будь-ласка, не забудьте згадати нас, словаків, які в гармонії з чехами працюють і сподіваються досягти свободи і національної незалежності...»²⁴. Характерно, що у відповіді Масарик сердечно дякував і вказав, що «Чехословацький союз у Лондоні та він особисто працюють за для нашої спільної свободи та незалежності»²⁵. Редактор публікації даної збірки листів Масарика Я. Рихлік у примітці наголосив, що невідомо, що власне адресант мав на увазі під терміном «Чехословацький союз», адже тогочасна офіційна назва очолюваної ним організації була Чеський закордонний комітет. Очевидно, Масарик використав неіснуючу назву винят-

ково заради того, аби потішити «словацьке вухо» за океаном й продемонструвати важливість співпраці зі СЛ.

Згодом А. Маматей інформував Масарика про надзвичайну чутливість американських словаків щодо того, аби їх не називали чехами. Він також опублікував у пресі серію своїх статей з презентацією особистості та поглядів Масарика, адже на той час останній був маловідомий американським словакам²⁶. У статті «Ким є професор Масарик?» він відзначив: «З деякими поглядами цього пана не погоджуємося... але він сьогодні є визнаним вождем чеської нації та другом, причому великим другом, нашої нації»²⁷.

Свідченням іншого оціночного ракурсу є лист Масарику М. Мікловіча із Сейгтауну (штат Мічиган) від 1 листопада 1915 р. Автор послання гостро критикує надмірний клерикалізм «народовців» (консервативне угруповання американських словаків), звинувачує їх в економічній експлуатації працюючого люду та наголошує: «Вас, професор Масарик, не визнають за друга і борця за майбутнє життя»²⁸. М. Геттінг у своїй праці також критично відзначав, що А. Маматей та І. Дакснер не виявляли належної зустрічної ініціативи щодо популяризації чехословацької ідеї і навіть не відповідали на листи Масарика²⁹.

Незважаючи на досягнуті домовленості чесько-словацька співпраця гальмувалася в силу низки труднощів. Чехи та особисто Масарик, формально схваливши Клівлендську угоду, на практиці вважали документ за тактичну поступку, не визнавали її положень про федеративний характер чесько-словацьких взаємин та своїми заявами про єдину чехословацьку націю по суті їх дезавувували³⁰.

Хоча під текстом складеного Масариком меморандуму Чеського закордонного комітету «Незалежна Чехія» від 14 листопада 1915 р. вже стояли підписи А. Маматея та І. Дакснера, вони погодилися скріпити ними документ заочно й авансом³¹. Ознайомившись з текстом, вони висловили зауваження, що в ньому не йдеться про нещодавно погоджений федеративний зв'язок чехів та словаків.

Натомість католицьке угруповання американських словаків зустріли обнародування меморандуму «Незалежна Чехія» гострою критикою. Головною претензією було те, що, так як Масарик був інформований про Клівлендську угоду, то мав би врахувати її принципи при стилізації нового документу, але в назві меморандуму і його тексті йшла мова, як і раніше, про чеську державу з додатком Словаччини³².

У січні 1916 р. американська щотижнева словацька газета «Єдність» наголошувала: «Чеська щирість пахне нещирістю. Пан Масарик прагне переконати британську громадськість у тому, що «Чехія (в оригінальному документі – Богемія – І.Б.) нараховує 15 млн., а Моравія, Сілезія, Словаччина є єдиною нацією з єдиною

мовою»³³. Рупор словацьких католиків далі формулював свою позицію: «Не можемо бути чехословаками ані після падіння Австро-Угорщини, ані навіть зараз. В Америці співдіємо з Чеськими національними зборами на засадах рівний з рівним і так само мусять бути в Росії. Чехословацької нації немає. Є дві нації: чеська і словацька»³⁴. Редактор «Єдності» Й. Гушек³⁵, критикуючи ідею Масарика, називав її «чехословацькою диявольською п'ятою»³⁶.

Чеський журналіст Б. Павло, що належав до найближчого оточення Масарика, висував щодо цього наступні контраргументи: «Ті, хто вельми непокоїться з приводу актуальної чехословацької акції в Америці мали би помітити, що два найважливіші діячі в нашому русі на Заході є словаками – Масарик та Штефанік»³⁷. Тобто, у даному випадку пропагандистськи використовувався факт того, що малою Батьківщиною політика було моравсько-словацьке прикордоння. З іншого боку, наприклад, на нараді Ліги 12 квітня 1916 р. у Піттсбургу учасник зустрічі Компіш звернув увагу присутніх на те, що «Масарик, який є моравським словаком, в дотеперішніх промовах і лекціях ані словом не згадав словаків...»³⁸.

Доволі чітко тогочасне ставлення Масарика до словацької проблеми артикулює його лист від 23 липня 1916 р. для ЧНЗ в Чикаго: «Словаки... бачать, як багато вони мусять працювати і якими фантастичними є плани словацьких лідерів. Особливо фантастичним є план, що взаємини Словаччини та Чехії будуть дуалістичними. Словацька була б офіційною мовою в управлінській сфері Словаччини й цього достатньо. Але до цього усвідомлення вони дійдуть гірким досвідом»³⁹.

У серпні 1916 р. чехофільське Словацьке фізкультурне товариство «Сокіл» висунуло наступні пропозиції: «Послати професору Масарику лист, що погоджуємося з його політикою, обіцяти йому допомогу і надати хоча б 500 доларів... Ми маємо зробити Скотуса В'ятора (*Роберта Сеттон-Ватсона* – І. Б.) та професора Масарика почесними членами нашої організації»⁴⁰. 15 вересня 1916 р. був направлений відповідний вітальний лист Масарику та перераховані кошти. Це були перші словацькі гроші, надані для справи чехословацької акції. Американський історик словацького походження М. Столарік вказував, що М. Геттінг пішов ще далі й у листопаді цього ж року вийшов зі складу СЛ, відкинув Клівлендську угоду і задекларував, що словаки не є окремою нацією й потребують чехів для власного виживання»⁴¹.

Офіційна позиція керівництва СЛ у 1916 р. балансувала як центристська між вище окресленими негативістським та апологетичним угрупованням у ставленні до чехів. На IX конгресі СЛ 22 лютого 1916 р. прийнято рішення направити у Європу Ш. Осуского та Г. Кошіка у ролі офіційних представників організації для співпраці з європейським центром масариківського руху. До речі, у цій справі ініціативу проявила теж

чеська сторона. Ще 8 листопада 1915 р., коли до Нью-Йорка завітав Войто Бенеш, він передав пропозицію Масарика, щоб у Лондон прибув представник американських словаків для участі в його політичній акції⁴².

Молодий адвокат Ш. Осуски був достойною й репрезентативною фігурою, яка задовольняла як мінімум центристське та чехофільське угруповання СЛ. Він часто виконував важливі посередницькі функції, адже будучи лідером чиказьких словаком, одночасно входив до складу ЧНЗ⁴³.

Утім, А. Маматей скаржився, що Масарик не розумів дійсну роль Ш. Осуского: «З листа Масарика було явно видно, що він неправильно інформований від вас (*американських чехів – І. Б.*) про нашу Клівлендську угоду та про нашу ініціативу відправити двох наших людей до Європи. Професор Масарик писав мені, що йому повідомлено з Америки, що до нього має прибути як помічник чи секретар Осуски... Це мені здалося вельми дивним... Ми вирішили послати не секретаря пану Масарику, а двох представників американських словаків»⁴⁴.

11 червня 1916 р. у Лондоні Ш. Осуски зустрівся з Масариком та ознайомив його із завданням своєї місії: «і в Росії, і в Лондоні, і в Парижі... має засвідчити вираз жагучої симпатії до братської чеської нації та його прагнень й те, що ми, американські словаки, виходячи з другого параграфу Клівлендської угоди, бажали б насамперед такого рішення, щоб Словаччина творила із землями Чеського королівства, на основі паритету, федеративний державний союз, з цілковитою національною автономією в обох частинах»⁴⁵.

Згідно спогадів секретарки Масарика А. Гашпарікової-Горакової, той відправив Ш. Осуского в Париж до Е. Бенеша⁴⁶. А. Маматей зазначав дещо інше: «Пан Масарик в листі Чеським національним зборам начебто скаржитись на американо-словацьких делегатів, на Осуского та Кошіка, *що не хотіли зостатися працювати при ньому в Лондоні* (курсив мій – І. Б.). Тому і Масарик і Чеські національні збори думають, що ці делегати отримали від Ліги певні античеські рекомендації та накази»⁴⁷. Можливим поясненням такої суперечності є те, що на даному етапі Масарик був незадоволений поведінкою Ш. Осуского й тактично позбавився його, повідомивши американським чехам, що той сам не бажав залишатися в Лондоні.

У Парижі Ш. Осуски динамічно стартував. Саме на його категоричну вимогу Чеський закордонний комітет був перейменований на Чехо-Словацьку (написання здійснювалося саме із дефісом-сполучником) національну раду⁴⁸. Нова назва мала відображати рівноправний характер чесько-словацького співробітництва у рамках визвольної акції. Формулювання було досягнуто в процесі запеклої дискусії з Бенешем, під час якої Ш. Осуски ультимативно погрозив, що в разі незгоди з його пропозицією

назви він негайно повернувся до США й інформує СЛ про незацікавленість чеських діячів у співпраці зі словаками⁴⁹.

Цікаві пасажі про Осуського містяться у праці Масарика «Світова революція». Автор визнавав заслуги американського словака, який володів угорською і перекладав інформаційні повідомлення зі словацьких земель у Лондон⁵⁰. Вказав, що саме на нараді за його участі було затверджено термін «чехословаки»⁵¹. Масарик зачіпає проблему того, що СЛ дала Ш. Осуському ще й власні інструкції до дій, але «надані з відстані, без знання дійсних умов, вони не могли бути зобов'язуючими»⁵².

В останньому випадку мемуарист маневрує і не розкриває подробиць тогочасної конфліктної ситуації. Її суть полягала в тому, що Ш. Осуски з часом цілком потрапив під вплив Масарика й, виконуючи завдання свого нового «шефа», перестав представляти інтереси в Європі власне СЛ⁵³. За словами К. Сідора «Осуски цілком піддався новій ментальності»⁵⁴. Тому пізніше, у вересні 1918 р., його прізвище фігурувало серед обговорюваних Масариком і Бенешом кандидатур на міністерські посади у новій державі⁵⁵.

Варто згадати також дипломатичну діяльність Ш. Осуського у Швейцарії, знову ж таки за уповноваженням Масарика. Там він активно співпрацював з довіреною особою В. Вільсона Дж. Герроном. Останній відігравав у негласних контактах президента США з центральними державами ту ж роль, що полковник Е. Хауз у відносинах з Антантою. Джерелом низки важливих повідомлень Дж. Геррона для Білого Дому був саме Ш. Осуски. Р. Сеттон-Ватсон, характеризуючи ситуацію на міжнародній арені на початку 1918 р., писав: «Фактом, про який мало відомо, і який відіграв набагато важливішу роль, ніж публічно відомо, була тісна співпраця професора Геррона, таємного розвідника Вільсона у Женеві, зі Штефаном Осуским, молодим американським адвокатом, який підготував ґрунт для того, щоб визначити неприйнятною таємну пропозицію миру президенту Вільсону від імператора Карла та його радників. *Це розходиться з твердженням президента Масарика, який написав, що саме він переконав президента Вільсона про необхідність визнання Чехословаччини* (курсив мій – І. Б.)»⁵⁶.

Інший емісар СЛ Г. Кошік належав до католицького угруповання й, за свідченням М. Мікловіча, критикував антиклерикальні погляди Масарика⁵⁷. Але, очевидно, перебуваючи в Європі, теж пом'якшив свій консерватизм і за рекомендацією Масарика підписав відому Київську угоду, в якій використовувалися терміни єдина «чехо-словацька нація» та «чехословацька нація»⁵⁸, що суперечило позиції СЛ про акцентування національної самобутності словаків. Її спеціальна резолюція дезавувувала підпис Г. Кошіка, хоча чехофільська група М. Геттінґа схвалила його⁵⁹.

Утім, сучасний словацький дослідник П. Петруф, розмірковуючи над тим, що Ш. Осуски та Г. Кошік не виконали завдання, на які їх уповноважила СЛ, все ж вказує, що це не можна вважати провиною Масарика⁶⁰. Очевидно, історик має на увазі те, що вони, ведучи активну дипломатичну діяльність, розуміли, наскільки погано провідні політики Європи поінформовані про словацьке питання, а тому самі усвідомили необхідність демонстрації на зовнішньополітичній арені цілковитої єдності чехів та словаків.

У 1917 р. ставлення американських словаків до Масарика стало позитивнішим, не в останню чергу через вступ США у війну на боці Антанти. У січні 1917 р. Масарик опублікував статтю «Словаччина у міжнародній політиці», у якій вперше окремо проаналізував словацьке питання. Він обіцяв забезпечення всім мовним правам, але, знову ж таки, не посилався на Клівлендську угоду як зобов'язуючий документ⁶¹.

22 лютого 1917 р. на Х-ому конгресі СЛ в Клівленді було відкрито задекларована вимога ліквідації Австро-Угорщини та створення чехо-словацької держави⁶². Є інформація, що навесні 1917 р. Ліга виділила Масарику як лідеру Чехо-Словацької національної ради 5 тис. доларів, хоча вказується, що виникли проблеми з їх переказом в Париж⁶³.

На початку 1918 р. уповноважений Масарика Я. Янчек прибув у США з метою проведення переговорів зі СЛ. Головним його завданням було переконати американських словаків організаційно об'єднатися з ЧНЗ та утворити філіал Чехо-Словацької національної ради у США⁶⁴. Певним стимулом для словаків погодитися на це могли бути чутки, що візит угорського графа Каройі в США на початку 1918 р. мав на меті визнання чеського національного руху, але водночас політик мав домогтися визнання словацьких земель за Угорщиною⁶⁵.

9-12 лютого 1918 р. відбулися чесько-словацькі зустрічі та відповідні установчі заходи. Словаки мали паритетне з чехами представництво у створеній організації та несли також витрати щонайменше у розмірі 50%⁶⁶. Нова організація була підпорядкована паризькій Чехо-Словацькій національній раді. На XI конгресі СЛ вказані рішення були схвалені та як доказ зближення позицій Я. Янчек був обраний її секретарем⁶⁷.

Але вирішальне слова мав сказати Масарик. Американські словаки очікували від нього особистих гарантій прийнятного для словаків статусу в спільній державі. Він одразу ж після інформативної про виконання Янчеком його доручення, оголосив про свої плани поїздки за океан⁶⁸.

В травні-червні 1918 р. чехи і словаки в Чикаго, Клівленді, Нью-Йорку та Піттсбургу урочисто вітали його. 5 травня Масарик прибув у Чикаго. Щоправда, у своєму вітальному слові, згідно оцінки місцевої словацької преси, проявив неделі-

катність: «Нам дивне лише одне, що Масарик... згадував чехів, чеську армію, чеський рух Опору, чеське майбутнє, але про Словаччину, про наших добровольців не обмовився навіть словечком»⁶⁹. Наступного дня на зборах чиказьких чехів і словаків, як відповідь на запитання А. Маматея чи не буде чеська мова утискувати словацьку, Масарик виклав своє бачення мовного аспекту чесько-словацьких взаємин. Він вказав: «Я за те, аби Словаччина, об'єднана з чехами, мала широке самоврядування... щоб словацька мова панувала у школах, костьолах, в державних установах, всюди. ... Між чехами та словаками немає мовного питання. Ще ніде не чув, щоб чех будь-яким способом змушував словака говорити чеською або словак примушував чеха говорити словацькою. Цього не було, не буде і це непотрібно тому, що обидві гілки навзаєм розуміються»⁷⁰.

Натомість він наголосив, що на словаків чекають у новій державі важливіші турботи й труднощі: «Насамперед маєте турбуватися про свої школи та власні вчительські кадри, яких вас позбавив угорський уряд... Мусите докласти зусиль до створення промисловості аби природні багатства Словаччини належно використовувалися, а народ позбувся бідності, в якій тримала його угорська влада... Слід прокласти нові лінії залізниць, адже теперішні спрямовані до Пештбудину і служать угорцям...»⁷¹.

Певні тертя між словацькими та чеськими лідерами окреслилися під час урочистостей у Нью-Йорку. У привітальному слові Масарику тамтешній представник чеських емігрантів Войтішек зовсім не згадав про словаків. Подразником стало й те, що ЧНЗ, попри об'єднання у лютому 1918 р. зі словаками, навесні 1918 р. у своїй кореспонденції з американськими владними органами ігнорували СЛ, не інформували її про свої дії, хоча в них йшлося вже про начебто спільну справу⁷². Ситуація ускладнювалася внутрішньою диференціацією американських чехів: «в той час як нью-йоркські та клівлендські чехи проявляли цілковите розуміння щодо чехословацької єдності..., чиказькі лідери не хотіли враховувати, що на зібраннях, в яких брали участь словаки, потрібно було говорити про чехословацьку державу, чехословацьке військо, а не про чеську державу та чеське військо»⁷³.

30 травня у десяти тисячній маніфестації у Піттсбургу з приводу візиту Масарика, що була найчисельнішою публічною акцією американських словаків, взяли участь і представники місцевої влади. Також було отримане офіційне привітання з Вашингтону. Прес-центр СЛ назвав Масарика «найвеличнішим словаком», «батьком» та «вождем»⁷⁴.

У його промові слухачі почули приємні пафосні «реверанси» в бік словаків. Він підкреслив своє словацьке походження, зазначив, що його батько був словаком зі Словаччини і вдома лунала словацька мова⁷⁵. Масарик наголосив: «По той бік океану чехи і словаки були силою роз'єднані, але тут утворили не-

порушну єдність... Союз чехів та словаків є лише елементом об'єднання людства.. Ми є рівними... Буде вільна Чехія і буде вільна Словаччина»⁷⁶. Оратор висловив і політичні запевнення: «В Словаччині буде власне політичне керівництво, школи, судочинство. Чеської більшості боятися не слід, вона буде в Чехії, а в Словаччині більшість буде словацькою...»⁷⁷.

На прес-конференції, яка тривала до половини дванадцятої вечора, Масарик відповідав на різні питання, в тому числі взяв участь у зустрічі з представниками американських словаків. М. Геттінг з цього приводу писав: «з батьківською терплячістю позитивно і чітко висвітлював питання, в тому числі й у справах, про які було взагалі зарано говорити. Але такий діалог був вельми необхідний. Словак мусив захищатися не лише від активної (*античехословацької* – І. Б.) пропаганди, але й від часто нетактовних переговорів та ставлення з боку чехів..., що грало на руку нашіптуванням угорців»⁷⁸. Масарик убезпечив словаків: «Будете мати все управління у власних руках, Словаччина не буде керуватися з Праги»⁷⁹. На запитання як вирішуватиметься в Словаччині релігійне питання, Масарик відповів, що «в чехословацькій державі буде панувати цілковита свобода релігії та релігійних переконань»⁸⁰. Звернув увагу, що словаки мають готуватися до мирного конгресу, якому представлятимуть всі необхідні аргументи: статистичні дані, карти, історичні факти тощо.

Питання статусу Словаччини в спільній державі розглядалося на засіданні філіалу Чехо-Словацької національної ради в США у Піттсбургу 30 травня 1918 р., але поза рамками основних дебатів і тому саме обговорення не зафіксоване у об'ємному, 16-сторінковому протоколі. Причому в документі недвозначно вказано, що це мала бути домовленість між словацькими представниками та Масариком. Характерною є аргументація, яку навів А. Маматей щодо необхідності офіційного закріплення політичних гарантій: «це вважається потрібним у зв'язку з тим, що багато словаків використовують актуальну ситуацію проти братів чехів й тому ми просили професора Масарика, щоб він зробив дану заяву»⁸¹. Припускаємо, що А. Маматей мав на увазі саме критичну позицію лідера католицького угруповання словаків в США Й. Гушека. Той в останній декаді травня опублікував у пресі пропозицію створення федерації центральноевропейських націй як альтернативи чехо-словацькому союзу⁸². Зокрема, 29 травня 1918 р. він писав: «федерація австро-угорських націй знайшла б у Вашингтоні більше вух, ніж незалежна чехо-словацька держава»⁸³.

Під час вище вказаного піттсбурзького засідання Й. Гушек перебував у сусідній кімнаті, адже не був членом Чехо-Словацької національної ради в США. Але перед початком засідання він мав розмову з А. Маматеєм, якому начебто заявив: «Масарик або підпише від імені Чехо-Словацької національної

ради Клівлендську угоду, або підпише другий контракт, який забезпечить словакам національну автономію, або ми – католики – вийдемо з Ліги і будемо проти неї боротися»⁸⁴. М. Столарік у своєму дослідженні використав вираз «стаємо проти чехословацького руху»⁸⁵, але така радикалізація висловлювання, швидше за все, зумовлена особливостями перекладу цитати англійською мовою. Згідно Р. Летца формулювання вимоги було ще інакше: «То був ультиматум «Єдності» Словацькій Лізі, що вона або подбає про підтвердження Масариком Клівлендської угоди, або католики вийдуть з Ліги і підуть власним шляхом...»⁸⁶.

А Маматей усвідомлював небезпеку розколу, адже очолювана Й. Гушеком Перша католицька словацька громада була найчисельнішою в СЛ, і відповідно роз'яснив ситуацію Масаріку. Тому виглядає логічним, що його поведінка на засіданні та суттєві поступки словацьким вимогам були зумовлені насамперед прагненням нівелювати негативну позицію Й. Гушека. Актуальний глобальний інтерес досягти згоди з боку Масарика полягав у тому, що він вбачав у домовленостях один із засобів переконання американського президента В. Вільсона та державного секретаря Р. Лансінґа в недоцільності збереження Австро-Угорщини. Перед першою (із загалом чотирьох) зустріччю з президентом, яка відбулася 19 червня, заперечна позиція словаків щодо чехословацької справи могла б негативно вплинути на остаточне рішення державних лідерів США⁸⁷. Свідчення співпраці навпаки ставало вагомим аргументом на користь державницьких планів Масарика.

В процесі обговорення питання він оголосив Клівлендську угоду вже неактуальною⁸⁸. Аргументував тим, що дуалістичний принцип може бути неприйнятним на повоєнний мирний конференції⁸⁹. Натомість власноруч склав проєкт нового документу, який був затверджений 31 травня 1918 р. й увійшов в історію під назвою Піттсбурзька угода⁹⁰. В ньому вже не йшлося про федеративний характер планованої держави й хоча положення начебто засвідчили гарантію словацьких національно-політичних інтересів, але державно-правовий статус Словащини чітко не визначався. Прикметно, що Масарик при накиданні тексту документу, очевидно, щоб уникнути гострих дебатів, не використовував терміни «чеська нація», «словацька нація», «чехословацька нація» а вживав слова чехи, словаки, чеські землі та Словачина⁹¹.

Під час засідання чехофільські налаштовані члени Чехо-Словацької національної ради у США і найбільше Я. Янчек вказували, що слухати Гушека не варто і слід оголосити зрадником, адже його статті використовують угорці у своїх пропагандистських цілях⁹². Але Масарик, як головуючий на засіданні, вважав це недипломатичним і неприйнятним⁹³.

Найгостріша дискусія розвинулася навколо питання про окремих словацький сейм. Масарик не планував давати таку

обіцянку. Це підтверджують спогади М. Геттінга і Й. Гушека, а так як вони були антагоністами у політичних позиціях, то достовірність їх інформації не викликає сумнівів. Зокрема, Й. Гушек згадував, що вагання Масарика щодо задоволення вимоги словацького сейму випливали з того, що це може зумовити труднощі на повоєнній мирній конференції та негативно вплине на визнання чехословацького руху з боку альянтів⁹⁴. Тим не паче, Й. Гушек двічі повертав проєкт тексту, вимагаючи додати положення про сейм. Зрештою, Масарик поступився, одночасно домігшись, однак, додавання у перспективі важливого прикінцевого положення про те, що остаточне визначення устрою спільної держави буде здійснюватися представниками звільнених чехів та словаків, а не американськими громадянами⁹⁵.

Цікавим моментом даної полеміки є роль у ній голови СА А. Маматея. Нагадаємо, що Й. Гушек під час обговорення проблеми перебував в іншому приміщенні. Відтак, посередником у кочуванні рукопису документу з кімнати в кімнату був саме А. Маматей, який доклав зусиль, аби така «човникова» дипломатія досягла успіху. Пізніше Масарик оцінював її як вельми вдалий фокус А. Маматея⁹⁶. Останній начебто розігрував із Й. Гушеком ролі доброго і злого поліцейського, постаючи перед Масариком як розсудливий посередник, але насправді домагаючись політичних цілей, які сам прагнув досягти. Непрямо це підтверджує Й. Гушек, який згадував, що зрештою А. Маматей радісно обійняв його й вигукнув: «Перемога! Масарик своїм словом, підписом та від імені Чехо-Словацької національної ради гарантував Словаччині сейм. Збори прийняли даний акт одноголосно»⁹⁷.

Домігшись свого, Й. Гушек зм'якшив радикальний негативізм, написавши: «Поважаємо і визнаємо його [Масарика – І. Б.] за нашого вождя у визвольному русі. Віримо та довіряємо йому і дякуємо Богу, що на чолі чехословацької революції стоять постаті таких характерів та здібностей»⁹⁸. Проте словацький політик і дипломат Й. Мікуш висловив думку, що американські словаки все ж проявили недалекоглядність, адже замість висловлення власних рішучих вимог на підпис Масарику, вони віддали ініціативу й дали йому можливість формулювати власні концептуальні пункти, основною метою яких було нівелювання дуалістичного принципу чехословацької держави, закріпленого у Клівлендській угоді⁹⁹.

Восени 1918 р. було виготовлено каліграфічний оригінал Піттсбурзької декларації, який запропонували на підпис чеським лідерам. Один з них – Войта Бенеш – згадував, що Масарик критикував їх за такий крок, на який вони не мали права і на який він не давав згоди¹⁰⁰. Очевидно, він на той час вже настільки гостро не потребував підтримки американських словаків та активізував ухильні маневри. Й. Гушек начебто знову вдався до тиску на А. Маматея, аби той домігся

підпису Масарик. Утім останній вказав, що він без вагань підписав і цей варіант документу¹⁰¹.

Масарик згодом аргументував невиконання умов Піттсбурзької декларації тим, що він не міг вплинути на затвердження державного устрою Чехословацької республіки, адже це була прерогатива парламенту, а не президента. Однак, Г. Достал (чеський підписант тексту декларації!) зауважував, що в силах і в компетенції Масарика було хоча б запропонувати документ на розгляд Національних Зборів. Відмова парламенту затвердити піттсбурзькі домовленості звільнила його б від етичних зобов'язань перед словаками¹⁰². Але Масарик, можливо з технічних причин, не здійснив такого маневру.

В цілому політик не вважав Піттсбурзьку декларацію важливим державно-політичним документом: «Дана угода відбулася для заспокоєння невеликої словацької фракції, яка мріяла про Бог зна яку самостійність Словаччини»¹⁰³. Й. Гушек щодо даного пасажа висловився наступним чином: «Не будемо гадати велика чи мала була та фракція, але фактом залишається те, що мала досить моральної сили «притиснути» Масарика й він свідчить про те, що той «найбільший державник світу» не вважав її тоді за таку вже малу фракцію»¹⁰⁴.

В історіографії утвердилася думка, що піттсбурзькі домовленості були кроком назад, порівняно з гарантіями федерації у Клівлендській угоді. Постає закономірне питання, чому американські словаки погодилися на це? М. Геттінг пише, що безпечення Масарика напередодні зіграли роль «цілющого бальзаму» для словаків, які довірилися його гарантіям¹⁰⁵. Сучасний словацький дослідник Ш. Куцік вказує, що американські словаки, виховані на традиціях юриспруденції США, не бачили Піттсбурзьку декларацію менш вартісною, ніж Клівлендську угоду, вважали їх рівноцінними, адже функціонування власного сейму в їх розумінні робило державний устрій де факто федерацією. Втім, історик не заперечує, що Масарик свідомо стилізував піттсбурзький документ таким чином аби послабити значення клівлендського та наблизити його зміст до власного бачення устрою планованої держави¹⁰⁶.

Побоювання у словаків викликали погляди Масарика на церкву, які його недоброзичливці називали антиклерикальними. На 20 червня словацькі католицькі активісти Й. Мурґаш та Я. Кубашек запланували скликати конференцію священиків у Вашингтоні і запросили на неї Масарика. Завданням зустрічі було: «Задля досягнення необхідної єдності та усунення існуючого непорозуміння, в тому числі підозри, що чехи є нещирими з нами, найкраще буде так, якщо під час наради словацьких священиків з уст самого творця чехо-словацького руху отримаємо потрібну інформацію і пояснення всієї ситуації»¹⁰⁷.

Інформації про саме зібрання віднайти не вдалося, але в листі Я. Кубашеку від 20 листопада 1918 р. Масарик (на той час

вже на посаді президента) відзначив: «мені у справі відділення церкви від держави важливо лише те, щоб політика не зловживала релігією, як то робили у Відні та Будапешті... Це стосується всіх конфесій, а відділення церкви відбудеться цілком законом, за участі церковних органів – у Словаччині словацьких»¹⁰⁸.

У результаті, на нараді словацьких католицьких священиків 27 листопада 1918 р. у Вілкс-Барі (штат Пенсильванія) була прийнята позитивна резолюція: «Схвалюємо самовіддану роботу наших лідерів, зокрема всіма шанованого професора Масарика та довіряємо йому зараз і в майбутньому вести чеську та словацьку державу шляхом, прийнятним церкві та словацькій нації»¹⁰⁹.

Восени 1918 р. Масарик перебував на піку своєї популярності в США та на міжнародній арені загалом. 15 вересня у нью-йоркському Карнегі Хол відбулася велика маніфестація «Воля центральноєвропейських націй» за участі представників поляків (серед них – піаніст Ігнацій Падеревський), румунів, югославських націй, італійців, литовців, українців. Чехів та словаків репрезентував Масарик¹¹⁰.

Підкреслюємо, що у Декларації незалежності чехословацької нації (18 жовтня 1918 р.) Масарик в обґрунтуванні державного об'єднання чехів та словаків аргументував це все ж історичним правом, а не добровільним союзом двох націй: «Ми проголошуємо право чехів на возз'єднання зі словацькими братами Словаччини, колишньою частиною нашої національної держави, що пізніше була відторгнута від нашого національного тіла...»¹¹¹. У документі зовсім не йдеться про роль і місце Словаччини у спільній державі. Через таке ігнорування Й. Гушек висував пропозицію організувати у Словаччині плебісцит з приводу того, чи бажає населення об'єднатися з чехами. Але, за порадою Масарика, А. Маматей не підтримав цю ідею, задекларувавши, що СЛ довіряє чехам у реалізації піттсбурзьких обіцянок¹¹².

26 жовтня 1918 р. у Філадельфії на основі 14 пунктів Вільсона представники 12 націй, що проживали між Балтійським, Чорним та Адріатичним морями, проголосили незалежність своїх націй. Масарик, як голова зібрання, читав відповідну декларацію¹¹³. Але під час цього акту СЛ не була представлена уповноваженою персоною. Й. Гушек з цього приводу гірко коментував: «А тепер відчули і бачимо, що ми лише галузка чеської гілки, що ми не є собою, а хтось інший є нами, що всі ті національні прерогативи та атрибути, на які ми опиралися в боротьбі за нашу словацькість, вже не є нашими»¹¹⁴.

11 листопада, у день завершення Великої війни, Масарик, вже як президент Чехо-Словацької республіки, оприлюднив вдячне звернення до американських чехів та словаків, де вказав, що «в історії визвольного руху чехо-словацька Америка займе почесне місце»¹¹⁵. Позитивний настрій відчувається у публікації-відповіді на сторінках «Єдності»: «Чехи та словаки – так нас називає перший президент чехо-словацької республіки.

Чехо-Словацька держава, а не чехо-словацька нація. А чи словаки і чехи є однією нацією – це вирішить майбутнє: під гнітом словак довів свою життєздатність, чи продемонструє це на свободі, питання є відкритим... Ми віримо президентові Масарику і впевнені, що наша справа в хороших і надійних руках»¹¹⁶.

27 листопада 1918 р. на нараді центрального комітету СА А. Маматей відзначив, що він з Я. Янчеком відвідали Масарика перед його від'їздом до Європи і той їх запевнив, що «словаки можуть з великими надіями дивитися у своє майбутнє»¹¹⁷. Тоді ж було прийнято рішення відправити офіційну делегацію американських словаків на визволену батьківщину. Таким чином, настрої щодо чесько-словацької співпраці був доволі оптимістичний.

На завершення звернемо увагу на дискусійне питання щодо участі американських словаків у фінансуванні чехословацької акції. Після підписання Клівлендської угоди СА прийняла рішення, що всі словацькі журнали в США будуть перераховувати гроші «на ведення політичної акції в інтересах Словащини»¹¹⁸. Масарик вказував, що власне від словацьких емігрантів копшти були незначними: «Лише, як президент, я отримав 200.000 дол. від американських словаків, але і в цю суму були зараховані пожертви моїх знайомих американців»¹¹⁹. Але словацький дослідник Р. Летц наголосив, що це була не остання пожертва¹²⁰. Загалом словацька версія гласить, що упродовж 1916-1921 рр. американські словаки перерахували 800 000 дол. на чехословацьку справу¹²¹. Вирішити дану статистичну суперечність можуть лише глибокі архівні пошуки у документації фінансової звітності словацьких організацій у США.

Отже, у 1914-1918 рр. Т. Г. Масарик та словацькі емігранти в США пройшли шлях від перших контактів, через взаємодію за посередництва американських чехів, до підписання офіційного документу про статус Словащини у спільній державі. У середовищі СА виокремилася кілька угруповань щодо бачення місця словаків у державницьких планах Масарика. Чехофіли на чолі з М. Геттінгом, пізніше також Ш. Осуски та Г. Кошік, прийняли масариківську ідеологічну платформу визвольної акції. Жорсткими критиками його концепції були представники католицького табору, найактивнішим з яких був Й. Гушек. Керівництво СА в особі А. Маматея та І. Дакснера балансувало між вказаними течіями. Однак попри дискусії, ніхто з американських словаків не піддавав сумніву необхідність різнобічного співробітництва з Масариком та всі сподівалися, що він забезпечить очікувані словацькі національно-політичні права у новоствореній державі.

Примітки:

1. Hronský M. Slovensko pri zrode Československa. Bratislava: Pravda, 1987. S. 75.

2. Dobrotková M. Predstavý amerických Slovákov o riešení slovenskej otázky a vznik Česko-Slovenska. *Slovenské štátopravné snahy v dvadsiatom storočí* / Ján Bobák a kol. Martin: Matica Slovenská, 2018. S. 27.
3. Slováci v prvej svetovej vojne 1914-1918. Zmeny na politickej mape Európy a odchod Slovenska z Uhorského kráľovstva do Česko-Slovenskej republiky (Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov. Zv. 11.b.) / [Vedecký redaktor]: Dušan Kováč. [Hlavný redaktor]: Pavel Dvořák. [Aut.]: Dušan Kováč, Gabriela Dudeková, Marián Hronský, Roman Holec, Milan Podrimavský. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2010. S. 39.
4. Ďurčanský F. Biela kniha. Právo slovákov na samostatnosť vo svetle dokumentov. Zväzok I-V. Buenos-Aires: Slovenský oslobodzovací výbor, 1954, S. 32.
5. Slovensko v 20. storočí. Zv. 2. Prvá svetová vojna 1914-1918 / Ved. aut. kol.: Dušan Kováč. Bratislava: Veda vydavateľstvo SAV 2008. S. 29; Jakešová E. Lojalita i odboj: americkí Slováci, európska vojna a slovenská otázka (1914-1915). *Slovensko na začiatku 20. storočia. (Spoločnosť, štát a národ v súradniciach doby.)* Zborník štúdií. Bratislava: Historický ústav SAV – Polygrafia SAV, 1999. S. 392.
6. Pekník M. Názory na riešenie slovenskej otázky za prvej svetovej vojny a počiatky smerovania slovenskej politiky k vzniku Česko-Slovenska. *Pohľady na slovenskú politiku. Geopolitika – Slovenské národné rady – Čechoslovakizmus*. Bratislava: Veda, 2000. S. 90; Sidor K. Slováci v zahraničnom odboji. Bratislava: Náklad vlastný v knihtlačiarňi Jednota, 1928. S. 49.
7. Hronský M. Pekník M. Martinská deklarácia. Cesta slovenskej politiky k vzniku Česko-Slovenska. Bratislava: Veda, 2008. S. 121.
8. Getting M. Americkí Slováci a vývin československej myšlienky v rokoch 1914-1918. Masaryktown: Slovenská telocvičná jednota Sokol v Amerike, 1933. S. 56.
9. R.W. Seton-Watson and His Relations with the Czechs and Slovaks. R.W. Seton-Watson a jeho vzťahy k Čechům a Slovákům. R.W. Seton-Watson a jeho vzťahy k Čechom a Slovákym. Documents. Dokumenty. 1906-1951. Zv. 1 / [Editori]: Jan Rychlík, Thomas D Marzik, Miroslav Bielik. Praha-Martin, Ústav T.G. Masaryka. Matica slovenská. 1995. S. 69.
10. Stolarik M. The Role of American Slovaks in the Creation of Czecho-Slovakia, 1914-1918. Ottawa: Faculty of Arts, Department of history, 1967. P. 38.
11. Krajčovič M. Slovenské národné hnutie v medzinárodnom kontexte. Od roku 1820 po vznik Slovenského štátu. Bratislava: SAP Slovak Academic Press s.r.o., 2010. S. 385.
12. Slovenské a české krajanské hnutie v USA (do roku 1918) / Štefan Kucik, Jaroslav Vaculík. Prešov: UNIVERSUM, 2014. S. 67.
13. Pekník M. Názory na riešenie slovenskej otázky za prvej svetovej vojny a počiatky smerovania slovenskej politiky k vzniku Česko-Slovenska... S. 103.
14. Slovensko v 20. storočí. Zv. 2. Prvá svetová vojna 1914-1918... S. 29.
15. Kucik Š. Podiel amerických Slovákov na autonomistickom hnutí na Slovensku (1918-1938). Martin: Matica slovenská 2011. S. 18.

16. Докладніше див: Боровець І. І. Клівлендська чесько-словацька угода 1915 року. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*: збірник за підсумками звітної наукової конференції викладачів, докторантів і аспірантів. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2017. Вип. 16. Т. 1. С. 6-7.
17. Dobroťková M. Pittsburská dohoda a Slováci v Amerike. *Pittsburská dohoda: 100 rokov od podpísania Česko-slovenskej dohody v Pittsburghu*. Martin: Matica slovenská, 2019. S. 18; Sidor K. Zásahy Slovenskej Lígy v Amerike do politického vývinu slovenského (1914-1939). *Slovenská Líga v Amerike štyridsatročná* / ed. M. Šprinc. 1947. S. 32.
18. Vnuk F. Stopäťdesiat rokov v živote národa. Slovensko v rokoch 1843-1993. Bratislava: Lúč, 2004. S. 137.
19. Кравчук О. М. Національна політика Чехословацької республіки. 1918-1929 рр. Вінниця: ПП «Едельвейс і К», 2008. С. 23.
20. Kucík Š. Podiel amerických Slovákov na autonomistickom hnutí na Slovensku (1918-1938)... S. 18.
21. Dobroťková M. Pittsburská dohoda a Slováci v Amerike... S. 35; Pekník M. Názory na riešenie slovenskej otázky za prvej svetovej vojny a počiatky smerovania slovenskej politiky k vzniku Česko-Slovenska... S. 108; Sidor K. Slováci v zahraničnom odboji... S. 55; Jakešová E. Lojalita i odboj: americkí Slováci, európska vojna a slovenská otázka (1914-1915)... S. 395.
22. Slovenské a české krajanské hnutie v USA (do roku 1918)... S. 71.
23. Jakešová E. Lojalita i odboj: americkí Slováci, európska vojna a slovenská otázka (1914-1915)... S. 397.
24. Korespondence T. G. Masaryk – slovenští veřejní činitelé (do r. 1918). TGM MRŠ [edičně připravil Jan Rychlík] [Praha]: Masarykův ústav a Archiv AV ČR 2008. S. 84.
25. Ibidem. S. 103.
26. Stolarik M. The Role of American Slovaks in the Creation of Czecho-Slovakia, 1914-1918... P. 45-46.
27. Jakešová E. Lojalita i odboj: americkí Slováci, európska vojna a slovenská otázka (1914-1915)... S. 397.
28. Korespondence T. G. Masaryk – slovenští veřejní činitelé (do r. 1918)... S. 103.
29. Getting M. Americkí Slováci a vývin československej myšlienky v rokoch 1914-1918... S. 80.
30. Kucík Š. Podiel amerických Slovákov na autonomistickom hnutí na Slovensku (1918-1938)... S. 19; Michálek S. Diplomát Štefan Osuský 1889-1973. [Úvod]: Brotan, Jerry F. Bratislava: Veda Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1999. S. 24; Slovenské a české krajanské hnutie v USA (do roku 1918)... S. 72.
31. Hronský M. Pekník M. Martinská deklarácia. Cesta slovenskej politiky k vzniku Česko-Slovenska... S. 133.
32. Slovenské a české krajanské hnutie v USA (do roku 1918)... S. 72-73.
33. Dobroťková M. Pittsburská dohoda a Slováci v Amerike... S. 19.
34. Dobroťková M. Americkí Slováci a ich boj za samostatnosť Slovenska. *Na ceste k štátnej samostatnosti. (Na pamiatku 140.*

- výročia Memoranda národa slovenského.) Martin: Matica slovenská 2002 S. 107; Dobrotková M. Predstavý amerických Slovákov o riešení slovenskej otázky a vznik Česko-Slovenska... S. 38.
35. Stolarik M. The Slovak Press in the Late 19th and Early 20th Centuries, with Particular Emphasis on the Slovak American Press, 1885-1918. *Dve Domovini (Two Homelands)*. 1992. № 2-3. P. 159.
36. Stolarik M. The Role of American Slovaks in the Creation of Czecho-Slovakia, 1914-1918... P. 48.
37. Getting M. Americkí Slováci a vývin československej myšlienky v rokoch 1914-1918... S. 78.
38. Sidor K. Slováci v zahraničnom odboji... S. 62.
39. Slovenské a české krajanské hnutie v USA (do roku 1918)... S. 74.
40. Getting M. Americkí Slováci a vývin československej myšlienky v rokoch 1914-1918... S. 87-88.
41. Stolarik M. The Role of American Slovaks in the Creation of Czecho-Slovakia, 1914-1918... P. 55.
42. Getting M. Americkí Slováci a vývin československej myšlienky v rokoch 1914-1918... S. 66.
43. Michálek S. Diplomát Štefan Osuský 1889-1973... S. 23.
44. Sidor K. Slováci v zahraničnom odboji... S. 65.
45. Michálek S. Diplomát Štefan Osuský 1889-1973... S. 30.
46. Ibidem. S. 31.
47. Sidor K. Slováci v zahraničnom odboji... S. 64.
48. Rychlík J. Slovensko a Slováci v česke politice 19. a 20. stolecí. *Česko-slovenská historická ročenka*. 2000. S. 63; Michálek S. Diplomát Štefan Osuský 1889-1973... S. 31-32.
49. Musil M. Štefan Osuský – priekopník Spoločnosti národov a zjednotenej Európy. *Studia politica Slovaca*. Vol. 4. № 2. S. 85; Michálek S. Diplomát Štefan Osuský 1889-1973... S. 32.
50. Масарик Т. Г. Мировая революция. Воспоминания / авторизованный перевод Н. Ф. Мельниковой-Папоушек. Прага: Пламя – Орбис, 1926. Т. 1. С. 97.
51. Там же. С. 132, 141.
52. Масарик Т. Г. Мировая революция. Воспоминания / авторизованный перевод Н. Ф. Мельниковой-Папоушек. Прага: Пламя – Орбис, 1927. Т. 2. С. 127.
53. Dobrotková M. Predstavý amerických Slovákov o riešení slovenskej otázky a vznik Česko-Slovenska... S. 37.
54. Sidor K. Slováci v zahraničnom odboji... S. 61.
55. Ibidem. S. 200.
56. Michálek S. Diplomát Štefan Osuský 1889-1973... S. 36-37.
57. Korespondence T. G. Masaryk – slovenští veřejní činitelé (do r. 1918)... S. 107.
58. Sidor K. Zasáhy Slovenskej Lígy v Amerike do politického vývinu slovenského (1914-1939)... S. 36; Slováci v prvej svetovej vojne 1914-1918. Zmeny na politickej mape Európy a odchod Slovenska z Uhorského kráľovstva do Česko-Slovenskej republiky (Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov. Zv. 11.b.)... S. 92-93; Dobrotková M. Pittsburská dohoda a Slováci v Amerike... S. 19.
59. Sidor K. Slováci v zahraničnom odboji... S. 82, 84.

60. Petruř P. Tomáš Garrigue Masaryk a Slovensko. *Historické štúdie [FFUK] k životnému jubileu Herty Tkadlečkovej* Bratislava : Katedra všeobecných dejin Filozofickej fakulty Univerzity Komenského – Vydavateľstvo Stimul, 2011. S. 71.
61. Stolarik M. The Role of American Slovaks in the Creation of Czecho-Slovakia, 1914-1918... P. 63.
62. Slovenské a české krajanské hnutie v USA (do roku 1918)... S. 74.
63. Getting M. Americkí Slováci a vývin československej myšlienky v rokoch 1914-1918... S. 108-114.
64. Kovtun G. J. Masaryk and America. Testimony Of a Relationship. Washington: Library Of Congress, 1988. P. 12; Kucík Š. Protokol 2. schôdze Odbočky Československej národnej rady v Amerike, konanej dňa 31. mája 1918 v Moose Temple, Pittsburgh, Pa. *Dejiny – internetový časopis Inštitútu histórie FF PU v Prešove*. Ročník 2010. Článok 2. S. 163, 175.
65. Масарик Т. Г. Мировая революция. Воспоминания / авторизованный перевод Н. Ф. Мельниковой-Папоушек... С. 21.
66. Drobotková M. Pittsburská dohoda a Slováci v Amerike... S. 21; Sidor K. Slováci v zahraničnom odboji... S. 133.
67. Stolarik M. The Role of American Slovaks in the Creation of Czecho-Slovakia, 1914-1918... P. 86.
68. Kucík Š. Podiel amerických Slovákov na autonomistickom hnutí na Slovensku (1918-1938)... S. 21.
69. Letz R. Tomáš Garrigue Masaryk a Pittsburská dohoda. *Pittsburská dohoda: 100 rokov od podpísania Česko-slovenskej dohody v Pittsburghu*. Martin: Matica slovenská, 2019. S. 37; Kucík Š. Podiel amerických Slovákov na autonomistickom hnutí na Slovensku (1918-1938)... S. 21; Sidor K. Slováci v zahraničnom odboji... S. 137.
70. Getting M. Americkí Slováci a vývin československej myšlienky v rokoch 1914-1918... S. 151.
71. Ibidem.
72. Kucík Š. Podiel amerických Slovákov na autonomistickom hnutí na Slovensku (1918-1938)... S. 24.
73. Getting M. Americkí Slováci a vývin československej myšlienky v rokoch 1914-1918... S. 159.
74. Sidor K. Slováci v zahraničnom odboji... S. 140.
75. Ibidem. S. 146.
76. Getting M. Americkí Slováci a vývin československej myšlienky v rokoch 1914-1918... S. 154.
77. Drobotková M. Americkí Slováci a ich boj za samostatnosť Slovenska... S. 109; Drobotková M. Predstavy amerických Slovákov o riešení slovenskej otázky a vznik Česko-Slovenska... S. 40-41.
78. Getting M. Americkí Slováci a vývin československej myšlienky v rokoch 1914-1918... S. 155.
79. Letz R. Tomáš Garrigue Masaryk a Pittsburská dohoda... S. 39.
80. Sidor K. Slováci v zahraničnom odboji... S. 149.
81. Kucík Š. Protokol 2. schôdze Odbočky Československej národnej rady v Amerike, konanej dňa 31. mája 1918 v Moose Temple, Pittsburgh, Pa... S. 178.
82. Stolarik M. The Role of American Slovaks in the Creation of Czecho-Slovakia, 1914-1918... P. 95-96.

83. Kucik Š. Podiel amerických Slovákov na autonomistickom hnutí na Slovensku (1918-1938)... S. 22.
84. Slovenské a české krajanské hnutie v USA (do roku 1918)... S. 80-81.
85. Stolarik M. The Role of American Slovaks in the Creation of Czecho-Slovakia, 1914-1918... P. 98.
86. Letz R. Tomáš Garrigue Masaryk a Pittsburská dohoda... S. 38.
87. Rychlík J. Rozpad Rakouska-Uherska a vznik Československa. Praha: Vyšehrad, 2018. S. 204.
88. Stolarik M. The Role of Émigrés in North America in the Emancipation of the Slovak Nation. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*. 1998. Vol. 7. №. 1-2 (33-34). P. 77; Dobrotková M. Pittsburská dohoda a Slováci v Amerike... S. 22.
89. Letz R. Tomáš Garrigue Masaryk a Pittsburská dohoda... S. 40.
90. Автор цієї статті дотримується думки, що документ, згідно його змісту, більше відповідає терміну «декларація». Докладніше див: Боровець І. І. Піттсбурзька чесько-словацька декларація 1918 року: політичні та історіографічні інтерпретації. *Міжнародні зв'язки України : наукові пошуки та знахідки: міжвідомчий зб. наук. праць*. Київ: Інститут історії України НАН України, 2019. Вип. 28. С. 213-230.
91. Slovenské a české krajanské hnutie v USA (do roku 1918)... S. 96.
92. Kucik Š. Protokol 2. schůzce Odbočky Československé národní rady v Americe, konané dňa 31. mája 1918 v Moose Temple, Pittsburgh, Pa... S. 169-170.
93. Kucik Š. Podiel amerických Slovákov na autonomistickom hnutí na Slovensku (1918-1938)... S. 24.
94. Letz R. Tomáš Garrigue Masaryk a Pittsburská dohoda... S. 41.
95. Getting M. Americkí Slováci a vývin československé myšlenky v letech 1914-1918... S. 160.
96. Letz R. Tomáš Garrigue Masaryk a Pittsburská dohoda... S. 45.
97. Slovenské a české krajanské hnutie v USA (do roku 1918).. S. 81.
98. Dobrotková M. Pittsburská dohoda a Slováci v Amerike... S. 24.
99. Ibidem. S. 34.
100. Letz R. Tomáš Garrigue Masaryk a Pittsburská dohoda... S. 43.
101. Stolarik M. The Role of American Slovaks in the Creation of Czecho-Slovakia, 1914-1918... P. 100.
102. Dobrotková M. Pittsburská dohoda a Slováci v Amerike... S. 28.
103. Масарик Т. Г. Мировая революция. Воспоминания / авторизованный перевод Н. Ф. Мельниковой-Папоушек... С. 20.
104. Kucik Š. Podiel amerických Slovákov na autonomistickom hnutí na Slovensku (1918-1938)... S. 23.
105. Getting M. Americkí Slováci a vývin československé myšlenky v letech 1914-1918... S. 158.
106. Kucik Š. Podiel amerických Slovákov na autonomistickom hnutí na Slovensku (1918-1938)... S. 27.
107. Getting M. Americkí Slováci a vývin československé myšlenky v letech 1914-1918... S. 171.
108. Sidor K. Slováci v zahraničnom odboji... S. 160-161.
109. Getting M. Americkí Slováci a vývin československé myšlenky v letech 1914-1918... S. 172-173.

110. Slovensko v 20. storočí. Zv. 2. Prvá svetová vojna 1914-1918... S. 293.
111. Getting M. Americkí Slováci a vývin československej myšlienky v rokoch 1914-1918... S. 174.
112. Stolarik M. The Role of American Slovaks in the Creation of Czecho-Slovakia, 1914-1918... P. 100.
113. Slováci v prvej svetovej vojne 1914-1918. Zmeny na politickej mape Európy a odchod Slovenska z Uhorského kráľovstva do Česko-Slovenskej republiky (Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov. Zv. 11.b.)... S. 272-273; Slovensko v 20. storočí. Zv. 2. Prvá svetová vojna 1914-1918... S. 294.
114. Dobrotková M. Pittsburská dohoda a Slováci v Amerike... S. 35.
115. Sidor K. Slováci v zahraničnom odboji... S. 207.
116. Ibidem. S. 208-209.
117. Ibidem. S. 212.
118. Tajták L. Americkí Slováci a slovenské národné hnutie do rozpadu monarchie. *Slováci v zahraničí*. Martin: MS, 2008. V. 25. S. 32.
119. Масарик Т. Г. Мировая революция. Воспоминания / авторизованный перевод Н. Ф. Мельниковой-Папоушек... С. 99.
120. Letz R. Tomáš Garrigue Masaryk a Pittsburská dohoda... S. 45.
121. Sidor K. Zasáhy Slovenskej Ligy v Amerike do politického vývinu slovenského (1914-1939)... S. 42; Stolarik M. The Role of American Slovaks in the Creation of Czecho-Slovakia, 1914-1918... S. 73.

Ivan Borovets

T. G. MASARYK AND SLOVAKIA EMIGRANTS IN THE USA (1914-1918)

The author of the article gave the complex analysis of relations between Masaryk and leading representatives of the Slovakia emigrants in the USA during the period of First world war. He outlined differentiation among the members of Slovakia League in vision of role and place of Slovaks in the state, which was planned by Masaryk. The author characterized the development of their collaboration. The first contacts were adjusted by mediation of American Czechs. Further a political dialog developed through correspondence and visits of Masaryk's and Slovak League's plenipotentiaries. The author paid a special attention to their direct cooperation during the period, when Masaryk remained in the USA (May-November 1918), and historical circumstances of creation of Pittsburgh czech-slovak declaration.

Keywords: T. G. Masaryk, American Slovaks, Slovakia League, Czech National Alliance, czechoslovakists, catholics, federation, seim.

Отримано: 29.10.2020